

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА: ІДЕЇ, ТЕОРІЇ, ШКОЛИ

УДК 81'271:81-051ФранкоІ.

ЛІНГВІСТИКА В СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ ІВАНА ФРАНКА

Олександра Сербенська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра радіомовлення і телебачення,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: serbenska@yahoo.com*

Наведено факти з життя і творчості Івана Франка, які засвідчують його постійну увагу до питань лінгвістики; розглянуто його погляди на роль науки про мову, вимоги до лінгвіста. Зроблено акцент на проблемах, суголосних з сучасними.

Ключові слова: Франко-лінгвіст, лінгвістика, вітальна сила мовленого слова, чистота мови, настанови лінгвістам.

Наука про мову як об'єкт зацікавлення Франка

У переліку означень до постаті Івана Франка: класик красного письменства, видатний прозаїк, драматург, публіцист, громадський діяч, філософ, історик, етнограф, економіст, часто обминають ще одну важливу особливість – його глибоке зацікавлення наукою про мову. Над різними „питаннями язиковими”, як сам мислитель про це каже, йому доводилось багато розмірковувати [21, с. 205].

Лінгвістика цікавила Франка ще зі студентських років. Ознайомлення з досягненнями видатних учених у цій та багатьох суміжних галузях знань (зокрема філософії, психології, психофізики, соціології, літературознавства, фольклористики, етнопсихології, антропології), опрацьовані найновіші „язикові досліді”, ґрунтовні знання історії рідної мови, володіння багатьма мовами, обізнаність із становленням та розвитком літературних мов багатьох народів, потужна титанічна праця у творенні текстів, різних своїм жанрово-стильовим характером, – усе це, підсилене природним чуттям до живого слова, витворило дивної сили сплав розуму і серця, що засвідчують його мовознавчі праці та принагідні зауваження, які, мов дорогоцінні перли, розсипані у численних публіцистичних, літературознавчих, історичних розвідках.

Дослідники справедливо зазначають, що над мовною тематикою (з теорії і практичного використання мови) Франко працював упродовж усього життя. Він не лише засвоїв концептуальні положення тогочасної лінгвістики, а й виробив свої погляди на суть мови, трактуючи її і як психофізичне явище, і як засіб порозуміння між людьми [3]. Особливо плідним виявився кінець XIX – поч. XX ст. Франко осягає біблійну суть Слова, говорить про зв'язок мови і духовності, заглиблюється в секрети поетичного слова, підкреслюючи його роль „яко сигналу” [10, с. 13–144]; дослідник проникає в мовну лабораторію багатьох письменників, прагне пізнати мовний світ текстотворців минулого, дає неперевер-

шений зразок лексикографічного опрацювання народної фразеології, збагачує науку про теорію і практику перекладу.

Загальноновизнаними є його заслуги у виробленні єдиної літературної мови, що, як неодноразово наголошував, „*відповідає національному типові*”. Її виховання завжди було для нього „*лекучою справою*”. Франко науково обґрунтував переваги фонетичного правопису, розкрив значення усного мовлення в житті нації, заклав основи розвитку такої науки, як соціопсихолінгвістика, виробив стратегію розвитку рідної мови.

На його переконання, лінгвістика – „*наука історична, яка показує нам певні явища в їх природному розвої і вчить розуміти пізніші з давніших, зложені з поєдинчих*” [23, с. 231]. Порівнюючи з літературознавством, відзначав об'єктивність лінгвістики, бо, як згадують сучасники, вважав, що в поглядах літературознавців відчутна залежність від ідейних течій, різних літературних напрямів.

Франко ставив дуже високі вимоги перед тими, хто береться говорити про мову: він зобов'язаний знати її „*часові й місцеві переміни*”, „*еволюцію її звуків, флексій та синтакси*” [31, с. 244], „*бути здатним заглянути в глибину того розвою, в його пружини й переходи*” [23, с. 231]. Проблема ускладнювалася ще й тим, що українська мова, розкинена на величезній просторі і розділена кордонами чужих держав, має свої особливості розвитку, отже, треба знати її у всіх відмінах і відтінках, знати її історичні переходи та їхні сліди в сучасній мові. Однак це ще не все: він має знати не лише про розвій самої мови, а й про розвій правопису, має бути обізнаним з подібними процесами в історії інших мов [31, с. 246]; він повинен керуватися настановою, що „*живий язык можна і треба студіювати як живу рослину, але не можна і не слід засушувати і заковувати в мертві правила і формулки*” [21, с. 205–206]. Лінгвіст мусить враховувати особливості розвитку жанрово-стильових різновидів національної мови. Прекрасна реалізація таких вимог – підхід Франка до мовних явищ, їхній глибокий аналіз, потужної сили його мовна практика.

Не всі Франкові лінгвістичні погляди в умовах тоталітарної системи могли бути предметом дослідження, не всі його положення були об'єктивно інтерпретовані, належно розвинуті. Наприклад, оригінальні твори, у яких автор порушує важливу проблему української мови і соціуму, виробляє стратегію її утвердження в умовах бездержавності, у радянський час навіть не були опубліковані („*Двоязычність і дволичність*”, „*Блєднов*”, „*Сухий пень*” та ін.).

Про надзвичайно поважне трактування Франком науки про мову, про його постійне прагнення бути обізнаним з новими здобутками мовознавства, удосконалювати вправність лінгвістичного аналізу свідчить чимало фактів. Наведемо деякі з них:

По-перше, записуючись для закінчення університетської освіти до Чернівецького університету, для студій Франко обрав мовознавство й опрацював курси проф. С. Смаль-Стоцького (зокрема, з української фонетики) і проф. О. Калужняцького (старослов'янська граматика та слов'янська міфологія). „*Лекції обох сих професорів, пише Франко в листі до М. Драгоманова, мені подобалися без порівняння ліпше, ніж лекції Огоновського, – все видно більш європейський метод науковий*” [20, с. 264, 658].

По-друге, Франко сам називав себе мовознавцем (у цьому значенні уживав терміни *філолог*, *лінгвіст*). Так, інформуючи Драгоманова про працю над творчістю Івана Вишенського, він писав: „*Прію тепер над остаточною главою „Язык і стиль Вишенського”*”. *Хоч філолог я дуже слабкий, але вважаю конечним не поминути сеї теми*” [20, с. 262]. Мову і стиль Вишенського Франко тісно пов'язує з багатою на чуття, сильною, оригінальною індивідуальністю автора, який вмів „*заглядати на дно совісті*”. Критик виокремлює такі особливості, як гумор та іронію, називає Вишенського першим у нашій літературі „*ковачем нових слів*”, докладно з'ясовує суть мовного синкретизму, творить образ того хаотичного

стану, в якому перебувала наша мова, як твердив Франко, „в початку своєї літературної кар'єри”, вириваючись з обіймів церковщини [18, с. 211]. До речі, І. Франко визнавав, що варто детальніше опрацювати складню (синтаксис – О. С.) аналізованих творів, який, за його спостереженням, відзначається багатством і різноманітністю форм. Відкладав це, як сам каже, „на інший час”, але, треба думати, що ця справа залишилася лише добрим наміром критика.

По-третє, Франко-мовознавець щиро радів, коли бачив зацікавлення тямущих людей справами нашої літературної мови. На початку відомої дискусії про шляхи розвитку української літературної мови (у якій згодом взяв участь сам письменник), він писав до В. Шурата: „Дуже мене тішить, що Ви також узялися до розбору питання про нашу літературну мову. Се справа дуже важна і досі замало дискутована”. Далі застерігає від дилетантського підходу, коли беруть до уваги лише слова і форми, і радить говорити про наголос, синтаксис, не поминати наших шкільних книжок [20, с. 514].

По-четверте, відзначаючи нові тенденції в житті нашої літератури, звертаючи увагу на мову художніх текстів, Франко обов'язково виокремлював нове, талановите, що з'являлося. Приміром, він надзвичайно тепло сприйняв твір Олени Пчілки „Світло”, в якому письменниця, за спостереженням прекрасно обізнаного з літературним процесом критика, перша й досі одинока вивела в українській мові правдиву, живу розмову освіченого товариства, зробивши цим, на думку Франка, важний поступ супроти всіх давніших наших письменників. Цього не бачимо ні в Нечуя, ні в Мирного, ні в Кониського [20, с. 8–11], хоча вони добре відтворили особливості мови селян.

В окремих наших письменників (йдеться про кінець XIX – поч. XX ст.) молодшої генерації Франко бачив „надзвичайно філігранову роботу” – у мові „наблизитися скільки можна до музики”. Це, як зауважував вдумливий спостерігач, вимагає дбати про форму, про мелодійність слова, про ритмічність бесіди, відходити від шаблонів. Серед таких письменників називає Ольгу Кобилянську, Антона Крушельницького, Михайла Яцкова, Марка Черемшину. Та найбільшим талантом такої форми вважав Василя Стефаника – „правдивого артиста із Божої ласки” [24, с. 527].

Франко завжди виокремлював цікаву інформацію про давнє походження українців, їхню окремішність, про витворену ними органічну для їхньої ментальності мову, утверджуючи в такий спосіб серед українців почуття національної гідності, віру в свою добру долю. Вартою уваги є його інтерпретація роздумів Грушевського про терміни *мова – діалект*, спекуляція над якими в часи Франка була поширеною (вона, до речі, не зовсім зникла й сьогодні). З приємністю критик зазначає, що професор влучно і розумно розв'язує „замотаний вузол питання про самостійність української мови”. Далі наводить розлогу цитату, в якій показує, що суперечка про те, чи українська мова самостійна, чи є лише діалектом „загальноноруської”, по суті, формальна; різниця між цими поняттями доволі умовна, це „спір за слова”; далеко важнішим фактом є те, що „що група українських говорів творить окремих, більш або менше самостійний лінгвістичний тип, зв'язаний певними рисами, що зливають різноманітність українських говорів в одну цілість – байдуже, чи назвемо їх язиком, чи наріччям” [28, с. 446]. Зрозуміло, що в 50-томнику обов'язковим був відповідний коментар, який розбивав „антинаукові” погляди Грушевського і Франка.

Подаю кілька ескізів з Франкової мовознавчої проблематики, в яких порушено питання, суголосні з нашим часом.

**Дещо про Франкове трактування висловів „чистота мови”,
„бездоганна чистота мови”**

Уся письменницька діяльність Франка – це велика мозольна праця над удосконаленням мови, постійне саморедагування і редагування чужого. Тлумачити сьогодні Франків вислів „чистота мови” не так просто. Адже не втихали дискусії про шляхи формування української літературної мови, розгорталися справжні баталії щодо утвердження етимологічного чи фонетичного правопису, не були вироблені засади творення термінів, не визначена роль і місце запозичень у національній мові. Найвища оцінка художнього твору „*дуже гарна народна мова*” [24, с. 299]; „*мова повісті чиста і добірна*” (про повість „Олюнька” А. Чайковського); вимогою стала орієнтація „*на тонко розвинуте почуття до чистоти і живості української мови*”, виявляти симпатію до тих, хто „*відчуває*” мову [25, с. 69].

Сам письменник перейшов через практику різних правописів (етимологічного, драгоманівку, желехівку), остаточно вибрав фонетичний, відкинувши старосвітський [19, с. 67]. Наголосив, що якраз фонетичний правопис „*дозволяє віддати гнучкість та мелодійність нашої мови*”, її прозорість, дзвінкість.

Щоправда, роль координаційного центру взяло на себе новостворене під кінець XIX ст. НТШ, ситуацію дещо рятував і „Малорусько-німецький словар” Євгена Желехівського, виданий 1886 р. (його правопис був офіційно визнаний для користування в школах Галичини). Хоч задекларованим був фонетичний підхід до правопису, однак деякі реверанси у бік етимології залишилися. Франко, приміром, цілком резонно зауважував про недоречність передавати український звук [i] двома – літерами – і та і. „*Чому зіле, а не зіле? Чому світ, а не світ?*” запитував [20, с. 216]. Найперша умова практичної писовні, вважав великий практик, „*се простота і ясність*”.

Як приклад для розгляду запропонованої теми подаю один факт з Франкової мовної практики.

У ґрунтовній рецензії на історичні праці проф. М. Грушевського, завдання якої Франко вбачав у тому, щоб популяризувати надзвичайно важливу в нашій національній житті „*колосальну працю*”, критик не поминув дати свої зауваги щодо її мови і стилю. Зокрема, зазначав про „*перевагу абстрактів над конкретними словами*” [28, с. 454], а на цілій сторінці виписав русизми, яких, як каже Франко, професор, „*незважаючи на довголітній побут в Галичині, і досі не може позбутися в своїй українській мові*”. Зокрема, подав низку лексичних русизмів: *розділення Галичини*, зам. *поділ*; *заглохло*, зам. *заниділо*; *під началом*, зам. *під владою*; *на ділі*, зам. *справді*, *фактично*; *венгерське повстання*, зам. *угорське*; *на яких послався*, зам. *покликався*; *приток духових сил*, зам. *прилив*; *одмітити*, зам. *зазначити* та ін.

Як видно з рецензії, Франко виразно виокремлює проблему вживання в нашій мові складної і складеної форми вищого і найвищого ступеня порівняння прикметників та прислівників. Тільки складна, синтетична форма, аналітичні (складені) – русизми. Отже, русизмами вважав: *найбільш прикре*, *найбільш живі*, зам. *найприкріше*, *найживіші*; *більш поступові*, *більш помірковані*, *більш гострий*, зам. *поступовіші*, *поміркованіші*, *гостріший* [28, с. 454].

У писемній практиці – в художніх творах, публіцистичних, у наукових працях Франко зазвичай дотримувався цього правила. Так, у поемі „Мойсей” поет понад тридцять разів уживає лише синтетичну форму: *новіші історичні відкриття*, *пасовиська краці*, *найвища ласка*, *найтяжче прокляття*. Виняток – щодо аналітичної форми зі словом *найменш*: *найменш управні поля*. В інших текстах також найпоширеніші форми: *ближчі*, *пізніші*, *найаристократичніші верстви*, *найнещасніший*, *один з найідеальніших людей*, „*Мазепа*” – *один з найкращих творів Байрона*, *справа випала найфатальніше* та ін. Тема, безперечно, цікава для дальших, поглиблених мовознавчих студій.

То, може, є сенс й нам, зважаючи на мовну практику гіперчутливого на красу рідного слова нашого генія, позбуватися конструкцій, які повсюдно проникли – *саме головне, самий важний, самий відповідальний*, уникати складені – *найбільш відомий, найбільш доцільний, найбільш глибокий* та активізувати самобутні: *найголовніше, найважливіший, найвідповідальніший, найвідоміший, найдоцільніший, найглибший*. Відчутні, хоч ще дуже слабо, й позитивні тенденції. Приміром, офіційну назву ВАК – Вища Атестаційна комісія замінено на ДАК – Державна Атестаційна комісія.

Чому Франко писав *міністер, Олександр*, а чинний правопис зобов'язує писати *міністр, Олександр*?

Йдеться насамперед про правила написання слів зі складним для вимови збігом приголосних, коли написане належно не координується з нашою артикуляційною природою, порушується баланс між вокалічністю і консонантизмом (співвідношення голосних і приголосних), що є однією з важливих ознак милозвучності української мови. Адже пишемо і вимовляємо *Дністер, сестер*, то чому формант **-ер** опускаємо у словах *міністр, магістр, бургомістр, Олександр*? Усі ці слова ще в XIX ст. в галицьких українських текстах писали з кінцевим **-ер**. У Франка, приміром, читаємо: *Пан міністер сеї ночі / Довго щось не міг заснути* [т. 3, с. 414]. Зафіксовано *Сильвестер* [т. 3, с. 90], *бурмістер* [т. 3, с. 137], *цехмістер* [т. 3, с. 136]. А в „Легенді про вічне життя” власне ім'я *Олександр* із формантом **-ер** (у початковій формі іменника чол. роду наз. відм. одн.) повторюється кілька разів, у „Поемі про білу сорочку” – кільканадцять.

Українська мова має у своєму розпорядженні чимало засобів, щоб уникнути збігу важких для вимови приголосних. Приміром, у дієсловах чоловічого роду минулого часу усунута звукобуква **Л**: *везла – віз, могла – міг, несла – ніс, прибігла – прибіг*. Свою роль у цьому процесі виконують так звані „вставні приголосні” **О, Е**: *книжка – книжок, сестра – сестер*. Щоправда, є чимало слів з кількома кінцевими приголосними: *ансамбль, Бердянськ, монстр, оркестр* (зауважу, що в словнику Г. Голоскевича зафіксоване *оркестра*), *семестр* та ін. Правописно узаконене спрощення у групах приголосних **-ждн-, -стл-, -стн-, -здн-**: *тиждень – тижневий, щастя – щасливий, користь – корисний, проїзд – проїзний*. Тут, як і в багатьох інших випадках, виразно діє фонетичний принцип. Якщо на письмі збережено морфемний склад слова (*не спитьсья, вітчм, студентство, кореспондентський*), а в звукокомплексах унаслідок складних фонетичних процесів відбувається чергування, спрощення, асиміляція (уподібнення), то варто себе перевірити і погортати орфоепічний словник, де зафіксовано вимовні норми, чи заглянути в посібники з фонетики.

Виникає запитання: а як це запозичене ім'я (*Олександр*) та інші слова, де можливий незручний, а то й важкий для вимови збіг приголосних, правописно та й вимовно адаптувалося в інших мовах? Для української мови цей момент важливий, хоч би з огляду на те, що визнано таку її характерну ознаку, як милозвучність.

В оригінальній праці „Ілюстрований словник імен”, де автор Ірина Софінська подає 5 тис. імен (з них базових – 570), водночас засвідчуючи їхню вимову і написання 62 мовами (поміщено ще 415 візиток видатних осіб української та світової культури), ім'я, про яке йдеться у статті, зафіксовано 22 мовами і тільки в кількох з них (болг., рос., чеськ., укр.) зберігається в кінці слова збіг приголосних. В інших – всліяко уникають. Приміром: *Александр* (ALEKSANDER) польськ., хорв., серб., словен.; *Александрас* (ALEKSANDRAS) лит.; *Александрос* (ALEXANDROS) грецьке; *Алістер* (ALASTER) ірл.; *Александр* (ALEXANDR) англ.; *Іскандер* (ICKENDER) тур.; *Шандар* (SANDAR) угор. (12, с. 17).

До речі, ім'я *Сільвестер* (SILVESTER), у цьому словнику зафіксоване дев'ятьма мовами із формантом **-ер**, лише в українському написанні зберігає групу приголосних **-стр**.

Наголосимо, що українські мовознавці – представники західно- і східноукраїнських земель, ще в довоєнний час були одностайні щодо написання таких слів, закріпивши це в правописі 1928 р. „Правописний словник” Г. Голоскевича [4] фіксує *бургомістер, бурмістер, вахмістер, магістер, міністер, Олександр, циліндер*, як і *балетмайстер, кляйстер, філістер, светер* та ін.

Чергова жорстока чистка так званих ворожих елементів в українському мовознавстві спричинила серйозні правописні зміни, з якими наша освічена громадськість загалом уже обізнана. Єдиним «непомилливим» напрямом було визнано максимальну орієнтацію на російський правопис. Репресії зазнали наші слова з кінцевим формантом **-ер**, написання яких відрізнялося від російських відповідників, хоч вимовна норма у цих двох мовах не однакова, й у вимові українців, над якими не тяжить літерний образ слова, таки чуємо те **-ер**. Правопис узаконив: *бургомістр, вахмістр, магістр, міністр, Олександр, циліндр* та ін., хоч водночас пишемо *балетмейстер, майстер, компостер, фломастер, хормейстер* та ін. Виявляється, нам дозволено зберігати в кінці слів звуколітери **-ер**, якщо їх фіксують російські відповідники. Отже, потрібне вирівнювання, яке б засвідчило наше бажання активізувати процес відрядянщини, про що неодноразово нагадував Юрій Шевельов [34].

Уже нагромаджено багато фактів, професійно обґрунтовано потребу доконечних змін у нашому правописі, отже, треба думати, що й на нашому фронті відрядянщина набуватиме нових обертів. Нам важливо констатувати, що Франкові тексти постійно ставлять перед нами, потомними поколіннями, багато запитань, пошуки відповідей на які допомагають не лише зберегти витворене, а й переконати насамперед самих себе, яким великим дивом є наша рідна мова, і захищати її, плекати в ній витворену гармонію з духом нації, її предковичним джерелом, як безсумнівну умову існування народу, як символ його присутності на Планеті.

Кільканадцять Франкових слів та висловів (сьогодні переважно „приспані”)

Юрій Шевельов, один із найавторитетніших українських мовознавців ХХ ст., досліджуючи стан і статус української мови в тоталітарній державі, показав механізми, часто завуальовані, малопомітні, за допомогою яких реалізували політику лінгвоциду, втім числі вербоциду, позбавляючи мову самобутніх слів та висловів (у термінології дослідника – *репресовані слова*), насаджуючи кальки, продукуючи всюдисущий канцелярит. Мова стала блідою копією російської, капітально звужувалися сфери її функціонування. Уже із самого початку відновлення державності науковець, продовжуючи тему „*уярмленої мови*”, накреслив шляхи її реабілітації. Він радив проаналізувати наслідки вербоциду та повернути до обігу вилучені слова і словосполучення. „*Не бійтеся мерців, писав він, тим більше, що деякі з них не мертві, а тільки приспані (або, страшніше, живцем поховані)*” [34, с. 97–98].

Процес „відрядянщини” у мисленні та мові повинен бути, на думку Ю. Шевельова, виваженим; професор застерігає від небезпеки неграмотного ставлення до аналізу мовної спадщини, попереджує про можливі нові спотворення та покручі.

Нижче подаю кільканадцять слів та словосполук з творів Франка (сьогодні маловживані), щоб, по-перше, сучасний читач хоч трохи відчув особливості життя мови Франкової доби. А по-друге, може, деякі варто повернути в обіг, зважаючи на поради й перестороги мовознавця?

Багатоспроможний (багатоспроможний чоловік), бесідник, братанич (син брата; ми не виявили у Франка слова племінник; адже не в племені живемо!), ввійти в інтенції

автора, не зрозуміти моїх інтенцій, вдатний переклад, вдатна фотографія, видержати матуру, видержати пробу також а *contrario*, видівня публічна, виставність (його похоронили з великою виставністю), відзначаватися прикметами, власні течії мислі, вносити в тямку народу, вуйко (брат матері), голосниця (параліч голосниці), віддумати (плани, які ви хотіли подати і віддумали), двигач (керівник, ініціатор), дивитися на саму річ, а не на особисті урази, дивовижя, дивоглядний факт, доляни і підгіряни, етеричні (вірші занадто етеричні), закнебльований (преса була закнебльована), законодапний сейм, згідливо, згідний відзив, згідне слово, зманеровані вірші, знічев'я, зроблено прихапцем, ідіотити, кореспондентка (у знач. поштова листівка), купелевий заклад, легкороби люблений (драма була дуже люблена), люки (заповнювати люки), люксуове видання, міряти іншим ліктем, можливість/неможність (неозначена можливість, цілковита неможність), нараяти, не виходити з границь доброго тону, недоумство, непоборима відраза, непоборимо (непоборимо впливати), непринадні обставини, неупереджений погляд, обрахунок з власним сумлінням, одебіліти (шляхта одебіліла), основник (один з основників партії), писати в злій вірі, підготовка (замість слова із формантом покручем - овка: підготовка), мати позиток, подаю з усякою резервою, поперед усього, поступати оглядно, потомний (сучасні і потомні покоління), потомність, пренумерата, приявний (приявний на святі), ретушування язикові, рівнобіжник, рівноважна культура, робітня (поетична робітня; робітня творчого генія), родителі (батько й мати), словословно, складова (замість уживаної в сучасній українській мові прикметникової форми у значенні іменника складова), співуділ, спосіб ужиття, статечний, статі чолобийником, стояти на котурнах, стою на тому, стрійчаник (син стрія – татового брата), чень зуміють, чень се мене, чільний співробітник, чільні ліберали, найчільніші представники російської думки, французка (назва жіночої статі від слова француз, сучасне – французженка).

Народна мова в церкві як щит проти московщення

Ця тема у Франка охоплює широке коло питань, серед яких мову мислитель трактує як одну з найосновніших. Був нещадним, критикуючи політику царської Росії, яка в справі московщення українців ганебну роль відвела церкві. Писав про заборону церковних, догматичних і просвітницьких книг українського друку, засуджував цензуру для церковних книг і букварів, критикував заборону вимовляти в церквах церковнослов'янські слова згідно зі звуковим ладом рідної мови; вимову вважав „фактом дуже важним”, бо, як стверджував, виголос (ще вживав терміни *виговір*, *виголошування* – О.С.) впливав на московщення чи, навпаки, давав змогу під час читання церковнослов'янських текстів оберігати українські фонетичні риси.

„Звукові правила” і „дух” рідної мови Франко ставив поруч, рішуче виступаючи проти підпорядкування живого слова букві, наголошував на розбіжності в читанні церковнослов'янських текстів українцями і росіянами. І на підтвердження цього зазначав: „Текст символу віри виголошували (йдеться про XVI – XVII ст. – О.С.) южноруси по своєму: „Вірую во єдиного Бога Отця вседержителя, Творця неба і землі”, а сівероруси: „Верую во єдинаво Бога Отця вседержителя, Творця неба і землі” [15, с. 153]. Він наголошував, що нині південноруська вимова церковнослов'янщини збереглася тільки в Галичині. До речі, цю тезу повторив український радянський мовознавець В. Русанівський, підкреслюючи, що власне греко-католицька церква стала „гарантом української літературної мови” [9, с. 249].

Отже, Франко твердо стояв на тому, що церква своїм живим словом витворює велике силове поле, здатне утверджувати рідну мову, зміцнювати її позиції, употужнювати мовну ментальність вірян, поглиблювати національну гідність, а чи, навпаки, – усе це

нівелювати, „затерти окремішності українського тину” [27, с. 33]. У Франка виразною є думка про те, що збереження живого слова, фонетичних особливостей мови є одним з важливих засобів протистояти московщенню, захистити українство від повної асиміляції.

Був безкомпромісний щодо мови проповідництва в церкві; цитував думки авторитетів, брав до уваги практику священників, придивлявся до діяльності душпастирів. Приміром, досліджуючи постать Івана Вишенського, який виступав проти перекладу Святого Письма народною мовою, Франко виокремив те місце, де чернець радить духовенству проповідувати Слово Боже в мові живій [18, с. 163], зауважив, що в XVII ст. таке проповідництво розвинулося в нас до „значної висоти”. Аналізуючи праці П. Житецького, ставив у докір відомому мовознавцеві, що він, говорячи про мову в церкві, нічого не сказав про значення вимови у виголошенні старих церковних текстів.

З глибокою повагою мислитель ставився до багатьох священників, які вникали у громадські справи, своїм живим словом сприяли піднесенню серед люду просвіти, виховували високі моральні чесноти. Приміром, про о. Гната Рожанського писав: „Щирий народолюбець, чоловік світлий і поступовий”, багато щирих слів сказав про о. Михайла Зубрицького – відомого етнографа, зазначав про непересічний талант о. Яворського як бесідника: „Мушу сказати, що показався він одним з найліпших бесідників популярних, яких мені лучалося чути. Простота мови, пластика і ясність викладу та опанування предмета, а при тім той голос щирого переконання, що так непоборимо впливає на слухачів” [14, с. 88]. Багатьох священників характеризував як „людей гарячих, завзятих, оживлених великими надіями і охотою до праці” [26, с. 256]. Великий шанувальник музики, Франко захоплювався діяльністю о. Михайла Вербицького, любленого українського композитора (автора мелодії до нашого Славня). До речі, прекрасною його піснею „Тихий вітер повіває”, як згадують сучасники, чоловічий хор Бояна супроводжував Франка в його останній земній дорозі [1, с. 59].

Галицькі священники, серед яких сформувалася своя духовна і політична еліта (Маркіян Шашкевич, Яків Головацький, Микола Устиянович, Антін Могильницький) багато зробили, щоб „скріплялась народність руська”, употужнювався патріотизм, гартувався дух.

Приємну згадку маємо, приміром, про громадську діяльність о. Івана Озаркевича, пароха в Коломиї (діда відомої української письменниці Наталії Кобринської). Франко характеризував його як людину артистичну, повну енергії і поривань до чогось вищого, кращого, ніж тісне та сіре життя руського духовенства за часів панщини. О. Іван Озаркевич доклав дуже багато зусиль, щоб у травні 1848 р. вперше на галицькій землі поставили п'єсу Котляревського „Наталка Полтавка”. Щоправда, п'єса йшла в дещо переробленому вигляді – дія відбувалася на рідному для автора Покутті, було замінено, відповідно, й пісні, і саму назву твору і т. п.

Франко-аналітик умів бачити те нове, що привніс у практику спілкування з мирянами Митрополит Андрей Шептицький; показав, що мова його попередників – це „заплісніла церковнослов'янина” дивоглядна мішанина церковнослов'янської лексики з новочесною морфологією; у ній не чути „живої людини, немає теплого подиху любові та енергії”; мова „шаблонова, книжкова”, яка призвичаює до „лінивства думки”. Церковні достойники калічили мову та „перекручували по своїй подобі”, промовляли „звисока”, не говорили, а „возвіщали”.

На такому фоні, як уважав Франко, новаторство у мовній практиці Андрея Шептицького особливо яскраве: він користувався „чистою галицько-руською народною мовою”, іноді не цурався промовляти навіть діалектом; говорив „попросту як рівний до рівних, як чоловік до людей, радить, упоминає, іноді й полає”. Своєму мовленню Владика

умів дати „живе дихання”, його проповіді – послання пересипані прикладами з життя самого народу, багато „графних” фактів з власних спостережень, вдале їхнє тлумачення; Митрополит не боїться вжити, де річ того вимагає, енергійного слова. Загалом у його мові, наголошував вдумливий аналітик, відчутна велика прихильність до людей, щира турбота про культурне, національне піднесення люду [30, с. 378–379].

Отже, щоб там не мудрували над темою Франко – церква – релігія чи Франко – атеїст, саме життя мислителя, тісно пов’язане з народом, свідчить, що народні релігійні почуття були йому органічні. Зверну увагу ще на один факт (хоч й інших чимало). Ще у початкових класах малий Івась навчився співати до Служби Божої (подав це як важливий епізод у своїй біографії), а згодом залюбки співав у церкві, коли відпочивав на селі. У гімназії сильне враження на нього зробила Біблія [20, с. 241, 243], якій згодом присвятив свої ґрунтовні студії.

Погляд Франка на проблему мови церкви в Україні охоплює стан справ понад сторічної давності. Однак, на превеликий жаль, і сьогодні тема рідної мови та церкви в українській Державі є однією з найболючіших у середовищі здорових сил українства.

Про один фрагмент поеми „Мойсей”

У багатьох розвідках про Франка – а започаткували це ще його сучасники – цитують слова Мойсея, у яких, цілком справедливо, відчитують думки нашого Генія, звернені до народу:

Якби ти знав, як люблю я тебе!

Як люблю невимовно!

Ти мій рід, ти дитина моя,

Ти честь моя і слава,

В тобі дух мій, будище моє,

І краса, і держава.

Уже перші дослідники творчості письменника, зокрема його поеми „Мойсей”, цими словами підкреслювали всеосяжну любов Генія до свого народу, безкорисливу панщинну, але вірну службу для нього і ті рани, болі, гірке горе, які довелося поетові зазнати не лише від чужих, а й від своїх; сьогодні, подаючи наведені слова, акцентують на значенні Франка як будівничого української держави.

Але інтерпретація тексту на цьому не закінчується. Вчитуючись у цей фрагмент поеми, щирий, сердечний, де доглибно продумано діалог, насамперед із собою, проговорюючи його десятки разів як мантру, вловлюючи захований у глибині внутрішній зміст слів, поняття, позначені ними, виразно бачимо ті органічні складники, які скріплюють будівлю держави, зміцнюють її потугу. Народ – це **рід** мій; лише з ним мій духовний і нерозривний кровний зв’язок; він – і **дитина** моя, бо треба докласти чимало зусиль, щоб те дитя навчити розуму, належно виховати. Передано ту вічну, біологічно закладену, родову причетність до певної спільноти. Далі – ти **честь** моя і **слава**, в тобі **дух** мій, **краса**. Поет оперує абстрактами, з якими пов’язана сутність народу, його високі духовні якості, мораль, етичні засади, традиції, коли рід пізнав ціну гідності, життя пов’язав із честю, виховав у своєму роді почуття любові до рідної землі, пошану до її історії, турботу про збереження й утвердження національної мови, навчився дбати про своє **будуще**. Виплекані, збережені, ці властивості стають добрим „будівельним матеріалом” для майбутнього – **держави**. Лаконічна форма, відповідні вербальні засоби геніально закодовують продуману програму чину, напрям діяльності до здобуття поставленої мети.

У цьому поступі ніщо не зупинить, для провідника, поводиря, „двигача” іншого шляху немає:

Я без вибору став твоїй слуга,

а далі – вже як клятва, тверда постанова:

*... від тебе собі
Нічогосько не хочу.*

Серцем продумано стратегію служіння тому народові, передбачено можливі ексцеси:

*Я від тебе невдячність прийму
І наруги, і рани.
Бо люблю я тебе не лише
За твою добру вдачу,
А й за хиби та злоби твої,
Хоч над ними і плачу.*

Варто глянути живим оком на вживання сучасниками слова **слуга** (поширене тлумачення: домашній робітник для послуг господаря), поцікавитися історією його значення і добре запам'ятати, що слуга – це етимологічне значення слова **міністр**. Додамо: гарно сприйняла громадськість виступ одного з кандидатів на голову міста, коли він щиро сказав-попросив: „взьміть мене на службу”.

Висловом „Якби ти знав...” поет, довірливо звертаючись до кожного, щиро, ненав'язливо спонукає розмірковувати разом з ним про суть зв'язку одиниці з народом, про глибоке і всеохопне почуття любові до рідного, прагне дати поштовх до вдосконалення людського в людині.

Цим висловом, у якому не завжди до кінця збагнута умовність, усвідомлена семантика вимоги, Франко починає також свою філософську поезію „Якби ти знав, як багато важить слово...”, де стверджує, що осягнення маєстату слова, сутності мови поза межами пізнання. Франкознавці небезпідставно вважають цю поезію гімном Слову, його Божественній величч, могутній, матеріалізованій у звуках людського мовлення духовній енергії.

Наведемо принагідні зауваги щодо аналізу тексту. Сьогодні загальноновизнаними є тези Гадамера:

1) інтерпретація тексту принципово є відкритою й ніколи не можна вважати її остаточною, вичерпною та закінченою;

2) розуміння тексту невіддільне від саморозуміння інтерпретатора, залежить від рівня його освіченості, його професійних зацікавлень, зумовлене метою автора, його досвідом, його спроможністю „вчитатися” в текст, пізнати світ письменника, його добу, оточення.

До речі, дослідники тексту постійно дарують нам нові думки-гіпотези-теорії щодо трактування тексту – цього надзвичайно складного поняття творчості. Небезпідставним є твердження семіотиків про те, що текстом є саме життя. І додамо: постійним творцем тексту є сам Всевишній.

Дещо про Франкові настанови-поради

Органічним проявом невтомленої діяльної Франкової природи стала його просвітницька активність. Уже в юнацькі роки в середовищі ровесників Франко мав незаперечний авторитет. На це, як зазначають дослідники, впливали різні чинники, але насамперед велика притягальна сила його особистості: надзвичайна на тодішній вік начитаність, невсипуща праця, діяльна вдача, жага пізнання, успадковані шляхетність і людська гідність, гордість, його бистрий погляд на речі і строга, а дотепна критика суспільних відносин. Творилася своєрідна Франкова школа, про яку, приміром, з вдячністю згадує Євген Олесницький, зазначаючи, що вона дала їм ті основи, „на яких опісля оперли ми нашу працю і діяльність у дальшій життєвій” [цит. за: 5, с. 387]. Ідеї цієї розумної школи проникали в найрізноманітніші середовища, а за Франком утвердилося наймення

невсипущого великого Вчителя. Він став ним для гімназійної та університетської молоді, так називали його журналісти, з якими співпрацював, а також у політичних та наукових колах, таке ймення закріпилося за Франком у січовому стрілецтві, став шанованим серед різних суспільних верств. Та й саме життя Франка, за словами М. Возняка, – „*чарівна поема творчості і праці на службі народу*”, велика школа не лише для сучасників, а й для майбутніх поколінь. Він давав щирі поради, наголошував, на які питання потрібно „*звернути пильну увагу*” [16, с. 16], скеровував, повчав, наставляв, застерігав, напоумляв, реалізуючи свої амбітні плани: „*Розбивати скелю ospалости, заскоружлости, закостенілости і ослимачення*”, з сірої маси зробити „*новочесний народ*”, вивести його „*з духової незрілості*”, „*вийти з назадицтва*”; сильним і результативним був „*локшк до мозольної праці*”, до „*відданого наймитування*” [1, с. 70, 74, 80].

Ця просвітницька „жилка” стала органічною в багатьох Франкових творах. Примітною ознакою його текстів, переважно публіцистичних і наукових, є часте звернення до читача; автор прагне ознайомити його з корисною і цікавою інформацією, дати молодим дослідникам зразок для наслідування – адже критики і „*лишуча братія*” потребують, як стверджував письменник, „*основного прояснення*” [16, с. 16], показати, що може пригодитися для майбутніх спеціальних студій, заохотити до праці, важливої для національної культури, подумати „*з чим би ми могли перед світом показатися*” [22, с. 17].

Кілька прикладів. Так, даючи критичний огляд фундаментальної праці проф. Грушевського з історії України-Руси, Франко відзначає, що до цього його спонукала насамперед потреба вияснити собі самому, а далі й ширшій громаді значення тої великої, можна сказати, „*досі безмірної на українському ґрунті наукової праці*” [28, с. 419]. Для Франка було „*пожаданим познайти загал нашої публіки з тим, що в Європі розуміють під історією літератури*” [16, с. 7–8]. Вникаючи в методологію дослідження проф. Бігеляйзена, присвяченого видатному польському поетові Словацькому і його творчості, Франко розглянув інструментарій, на якому ґрунтується написана, як він каже, „*в новому дусі*” біографія видатного поета. Знову на першому плані Франко бачить читача, якому дослідник творчості Словацького дає „*певну і виразну провідну нитку в гущавині окремих заплутаних, не раз суперечливих (...) відомостей, здогадів і думок*”. Франко-літератор і педагог виразно акцентує на чинниках, які допомагають реалізувати прийняту настанову: 1) подиву гідним є знання автором усіх подробиць літератури питання; 2) бачимо зрозумілі загалу виклад мотивів написання наукової праці; 3) якомога повне використання дослідником листів самого поета і його оточення, спогадів осіб, що його знали; 4) вміння притягнути матеріали, які ілюструють враження, почуття і спогади самого Словацького, що відбилися в тому чи іншому творі; дослідник виокремлює мотиви, які спонукали Словацького до поетичної творчості, показує зразки, на яких поет виховувався, і навіть говорить про те враження, яке викликала поява цих творів, їх оцінка та критика; 5) належну увагу звернено на політичне і суспільне підґрунтя окремих творів [33, с. 426–428].

Такий підхід до написання книги про життя і творчість великих майстрів слова дає змогу якнайповніше змалювати образ обдарованої особистості, розкрити важливі риси її як людини.

Багато Франкових думок, що виникали як наслідок „*болющої роботи мисл*”, постійно мучили його, ставали „*двьяшком, у тім'я вбитим*”, стосуються рідної мови, особливостей її функціонування, повсякчасної турботи про те, щоб її варто гідно записати „*самостійно між культурні мови*”. Про деякі варто згадати окремо.

У Франка маємо чітко сформульоване положення про українців як окремішній тип, про їхній тісний зв'язок із землею, яку здавна заселяють, про давнє походження їхньої мови, її самобутній розвиток. Земля, її підсоння, рельєф, на переконання науковця,

впливають на формування певного типу; є в нього цікаві думки про регіональні типи (приміром, говорив про тип лівобережного українця, представником якого вважав поета В. Самійленка).

У такому дусі подано зачин у статті „Українці”, яку письменник підготував на замовлення угорського славіста Оскара Ашбота для енциклопедії світової літератури: „*В історії і в характері українського (малоруського) народу є щось таке, що засвідчує його тісний тисячолітній зв'язок із землею, яку він заселяє: все та ж постійність і спорідненість при незначній одмінності, все та ж сонячна лагідність і жвавість, поєднана з тужливістю, тільки степовикам притаманною*” [32, с.162].

У часи Франка ця тема набуває зальноукраїнського масштабу і дістає своє наукове обґрунтування. Франко її розглядає у наукових розвідках, просуває у публічних виступах; зворушливим поетичним словом звертається до рідного народу, апелюючи до його гідності, національної гордості, волелюбних амбіцій:

*Невже тобі [...] Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїзних?*

Збагнувши великі потенції, закладені в народі, залишив усім нам і для всіх можливих часів сакральні слова-спонуки:

Нам пора для України жити!

Наростання політики тотальної інтернаціоналізації блокувало будь-яке намагання відтворити науково обґрунтовану історію українського народу. Писали хіба що „в шухляду” [13]. Ідею окремішності обплутували ідеологемами „*единое древнерусское государство*”, „*единая древнерусская народность*” тощо. Усе це стає підґрунтям для тоталітарної влади, яка не тільки розробила сатанинську стратегію створення єдиного радянського народу, єдиної мови, а й всіма можливими засобами реалізувала її. Процес продовжується у своїй найлицемірнішій і найжорстокішій формі.

Сьогодні тема окремішності українців вийшла з довготривалого „підпілля”; ідея єдності *земля – народ / людина – мова* стає для України однією з важливих [11]. Прихильники цієї теорії трактують Землю як велику таїну, бачать у ній живий пульсуючий організм, якої рельєф, підсоння, рослинний і тваринний світ, вібраційна сила, магнітні поля та інші пізнані і ще непізнані її якості впливають на людину, на її характер, вдачу. Не новою є теза про органічний зв'язок землі з народом, який її заселяє, з його традиціями, способом життя; поширеним став погляд на мову як код нації, яка, за спостереженням дослідників, „прописана” в цілком певному земному просторі.

Такий погляд дав підставу для творення філософської концепції українства, стратегії об'єднання українців, яку, приміром, її автор І. Моїсеєнко сформулював чітко і лаконічно: „*Ідея гармонії – Українська Національна Ідея*” [7]. Тема, безперечно, перспективна і для дослідників відкриває широкі можливості, допомагає творити закон буття, сприйняти розумом і серцем вже висловлену кимось думку, що хаотичне ставлення до мови порушує закон буття і провокує його невпорядкованість.

Отже, є підстави стверджувати про Франкове особливе зацікавлення нашою фонетикою. Часто в нарисах про українську літературу певного періоду чи творчість окремого письменника критик, аналізуючи мову і стиль (любив повторювати „*лоперед усього мова і стиль*”), принагідно наголошував на потребі пильніше глянути на фонетику; живе слово, його функціональну силу в житті нації вважав особливо важливими. Але чи спроможні ми сьогодні доглибно розкрити суть Франкового вислову-знака „*дивно органічна система звуків*” (йдеться про українську мову), зрозуміти містичну силу рідного звука? Чи віддаємо належне тим, хто вразливий на живе слово, людський голос, хто вміє „проспівати” *гімн вухові*, стверджуючи, що „*фонетика не буває випадковою*” (І.

Померанцев)? Чи задумуємося над специфікою звукової організації текстів, які творимо? Перелік запитань можна продовжити, і потрібно вчитися давати ґрунтовні відповіді на них.

Варті пильної уваги Франкові поради щодо студій над його фундаментальною працею „Галицько-руські народні приповідки”. Це багаторічна праця, яку дослідник закінчував за дуже тяжких життєвих обставин. Зазначав, що поданий у тритомнику „матеріал дає тривку і важну підставу для різнородних студій мовних та етнологічних, які – дай Боже, щоб якнайшвидше знайшли собі здібних та науково підготованих робітників” [2, с. 398].

Поки що вимріяних Франком мовознавчих студій над „пульсуючими” (С. Пилипчук) текстами „Галицько-руських народних приповідок” небагато [8, с. 61–63]. Треба гадати, що перевидання цієї епохальної праці [2], ґрунтовна монографічна рецензія на неї С. Пилипчука, у якій автор охопив надзвичайно широке коло проблем, показав велич Франкової наукової думки у творенні, по суті, нового жанро-стильового різновиду в нашій гуманітаристиці, сприятимуть активізації таких студій.

Франкова школа, яка цілком заслужила назви Академії, чинна й сьогодні. Тут відчинені двері для тих, хто прагне доглибно пізнати секрети невимовної любові до рідного народу, його історії, зарядитися енергетикою добра і невсипущої праці. Мабуть, не дуже багато тих, чию особистість дослідники, оминаючи порівняно недавні стереотипи, схарактеризували такими вишуканими і шанобливими фразами: *чудодійна ясність розуму, неймовірна зусилля свідомості, постійно пульсуюча потуга думки, дивовижна енергія духу, незалежна віддача, духовний аристократизм, святість щирого буття і святість творчої духовної сили, символ динамічної модерної культури; невтомний, стражденний, до межі високого болю пошук шляху до державності.*

Ця школа надійно забезпечує світоглядний розвиток особистості; употужнює почуття національної свідомості; людина стає духовно відважнішою, сильнішою у своїх пошуках, розвиває здатність корегувати певні процеси, готова взяти на себе відповідальність за долю краю, вчиться протидіяти беззахисності. Утверджує незнищеність Франкового Духу.

1. *Возняк М.* Памяти Івана Франка (опис життя, діяльності й похорону) / Михайло Возняк. – Відень. Накладом Союзу визволення України. 1916. – 96 с.
2. Галицько-руські народні приповідки. У 3-х томах. 2-е видання. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. 2006–2007. – Т. III. Львів. 2007. – 700 с.
3. *Галенко І.* Проблеми загального мовознавства в науковій спадщині Івана Франка // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин. Матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 25–27 вересня 1996 р.). – Львів, 1998. – С. 692, 696, 700.
4. *Голоскевич Г.* Правописний словник. – Харків. 1929. – 628 с.
5. *Грицак Я.* Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота / Ярослав Грицак. – Київ : Критика, 2006. – 632 с.
6. *Ковалик І.* Науково-лінгвістична проблематика у працях Івана Франка // Українське літературознавство : Франко І. Статті і матеріали. – Львів, 1965. – С. 113.
7. *Моїсєєнко І.* Ідеї гармонії. Українська національна ідея / Ігор Моїсєєнко // *Слово Просвіти*. – Ч. 30, 28 липня – 3 серпня 2016; *Слово Просвіти*. – Ч. 31, 4 – 10 серпня 2016; *Слово Просвіти*. – Ч. 32, 11 – 17 серпня 2016.
8. *Пилипчук С. В.* Галицько-руські народні приповідки : пареміологічно-пареміографічна концепція Івана Франка / С. В. Пилипчук. – Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 219 с.

9. *Русанівський В.* Історія української літературної мови / Віталій Русанівський. – Київ : АртЕк, 2001. – 392 с.
10. *Сербенська О.* Мовний світ Івана Франка: Статті, роздуми, матеріали / Олександра Сербенська. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2006. – 372 с.
11. Слово Просвіти. – Ч. 13. 30 березня – 5 квітня 2017.
12. *Софінська І.* Ілюстрований словник імен // Ірина Софінська. – Львів : Каменяр, 2005. – 415 с.
13. *Терлецький Л.* Етногенез українського народу / Любомир Терлецький. – Львів : Інтеллект-Бізнес, 2007. – 616 с.
14. *Франко І.* Віче в Турці // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1986. – Т. 46. кн. 2. – С. 85–94.
15. *Франко І.* Етимологія і фонетика в южноруській літературі // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. – Т. 29. – С. 150–169.
16. *Франко І.* Задачі і метод історії літератури // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1984. – Т. 41. – С. 7–16.
17. *Франко І.* З останніх десятиліть XIX в. // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1984. – Т. 41. – С. 471–529.
18. *Франко І.* Іван Вишенський і його твори // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1984. – Т. 30. – С. 7–211 .
19. *Франко І.* Лис Микита. Передмова до третього видання // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1976. – Т. 4. – С. 57–67.
20. *Франко І.* Листи (1886–1894) // І. Франко. Зібрання творів: у 50-и томах. – Київ : Наукова думка. 1986. – Т. 49. – 810 с.
21. *Франко І.* Літературна мова і діалекти // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1982. – Т. 37. – С. 205–210.
22. *Франко І.* Метод і задача історії літератури // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1984. – Т. 41. – С. 17–23.
23. *Франко І.* Михайло Петрович Старицький // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1982. – Т. 33. – С. 230–277.
24. *Франко І.* Нарис історії українсько-руської літератури // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1984. – Т. 41. – С. 194–529.
25. *Франко І.* Н. И. Стороженко. Кирилло-Мефодиевские заговорщики // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1982. – Т. 37. – С. 68–69.
26. *Франко І.* Переднє слово. [До видання „Переводи і наслідування Осипа Шухевича. Посмертне видання.” Львів, 1883] // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1980. – Т. 26. – С. 254–258.
27. *Франко І.* П. Житецкий „Энеида“ И. П. Котляревского и древнейший список ее // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1982. – Т. 33. – С. 30–50.
28. *Франко І.* Причинки до історії України – Русі. Часть перша // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1986. – Т. 47. – С. 417–548.
29. *Франко І.* Професор Омелян Огоновський // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1986. – Т. 43. – С. 358–381.
30. *Франко І.* Соціальна акція, соціальне питання і соціалізм // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1986. – Т. 45. – С. 377–400.
31. *Франко І.* „Україна”, науковий та літературно- публіцистичний щомісячний журнал // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1982. – Т. 37. – С. 242–248.

32. *Франко І. Українці* // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1984. – Т. 41. – С. 162–193.

33. *Франко І. Юліуш Словацький і його твори* // Іван Франко. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ : Наукова думка. 1981. – Т. 29. – С. 425–433.

34. *Шевельов Ю. До джерел живого слова / Юрій Шевельов // Дорогою відрядження*. – Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2014. – С. 97–99.

Стаття надійшла до редколегії 30. 04. 2017

доопрацьована 30. 06. 2017

прийнята до друку 15. 08. 2017

LINGUISTICS BY THE VALUES SYSTEM OF IVAN FRANKO

Oleksandra Serbens'ka

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Radio and Television,
Chuprynky Str., 49, 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: serbenska@yahoo.com*

Noting the achievements of Ivan Franko in the field of linguistics (the writer himself, by the way, considered himself as a linguist) - his achievements in forming a common Ukrainian literary language, scientific substantiation of the benefits of phonetic spelling, increased attention to oral language development strategy of the native language in terms of statelessness, prohibitions, neglect, the author underlines that Franko worked during the whole life to formulate linguistic principles. He not only mastered conceptual provisions of that time linguistics, but also developed his own views on the nature of language, he understands the biblical nature of the Word, says about the relationship of language and spirituality; gets into language lab of many writers, provides unsurpassed example of lexicographical study of folk sayings, enriches science of the theory and practice of translation and others. The remarkable is his powerful language practice. The article focuses on problems similar to modern; emphasized the role of oral language as a factor that strengthens the linguistic mentality of citizens, enhances national pride, shown figures of public figures of the intelligentsia, emphasized their role in the cultural and educational work. Paid attention to linguistic views of Franko that were taboo in times of totalitarianism. Considered the writer principles of purity of literary language, his performances against russianism; attempted transform the text of the poem "Moses". Valuable his instruction for linguists to research specific topics.

Key words: Franko-linguist, linguistics, greeting strength of spoken word, clarity of language, linguists instruction.